

نگاهی به اندیشه عرفانی

امام خمینی (س)

www.ketab.ir

نویسنده: رضا حسینی فر

عضو هیأت علمی دانشگاه شهید چمران

فهرست مطالب

أ مقدمه ناشر

ج مقدمه مؤلف

فصل اول: کلیات

۱ مقدمه

۲ نگاهی گذرا به انسان و سیر عرفانی او

۶ تعریف عرفان

۶ الف) تعریف لغوی

۷ ب) تعریف اصطلاحی

۱۱ موضوع و مسائل عرفان

۱۱ الف) موضوع

۱۳ ب) مسائل

۱۴ جایگاه و منزلت عرفان

۱۴ الف) برتری بینش بر دانش

- ۱۵ (ب) گستره و موضوع علم
- ۱۶ (ج) کارایی و نتایج علم
- ۱۷ عرفان نظری و عرفان عملی
- ۲۰ زبان عرفان
- ۲۴ نظر عرفا درباره وضع الفاظ

فصل دوم

خاستگاه عرفان اسلامی و رابطه آن با سایر علوم دینی

- ۲۹ نسبت دین و عرفان
- ۲۹ (الف) متدینان عرفان‌گریز
- ۳۰ (ب) دین‌گریزان دوسندان عرفان و معنویت
- ۳۱ خاستگاه عرفان اسلامی
- ۳۹ رابطه طولی و عرضی علوم اسلامی
- ۴۰ رابطه عرفان با شریعت
- ۴۱ شریعت، طریقت، حقیقت
- ۴۷ تحلیل مسأله «سقوط تکالیف»
- ۵۷ رابطه عرفان و برهان

فصل سوم: حقیقت هستی و هستی حقیقی

- ۶۱ مقدمه
- ۶۳ اصلی‌ترین نظریه‌های پیرامون نسبت هستی و وحدت

- کثرت و تباین وجودات ۶۳
- وحدت تشکیکی وجود ۶۴
- وحدت شخصی وجود یا وحدت وجود و کثرت مظاهر ۶۶
- معرفت ذات از نگاه عارفان ۶۹
- نظام تشکیک در عرفان ۷۴
- تعیینات و تجلیات هستی یا فیض اقدس و فیض مقدس ۷۴
- فیض از منظر عارفان ۷۵
- تقسیم فیوضات الهی به فیض اقدس و فیض مقدس ۷۷

فصل چهارم: اسماء و صفات الهی

- مقدمه: تعریف «اسم» ۷۹
- تفاوت معنای اسماء الهی در نگره عرفی و عرفانی ۸۱
- جایگاه ویژه بحث اسماء در عرفان اسلامی ۸۵
- تعیینات اسمانی و رابطه آن با ذات ۸۸
- سلسله مراتب طولی ظهور و تعین اسماء ۹۴
- اسم اعظم ۹۷
- اسماء کلیه یا امهات اسماء ۹۹
- روابط عرضی بین اسماء ۱۰۳
- غنای درونی و ذاتی اسماء ۱۰۵
- رابطه اسماء و اعیان ثابتة ۱۰۸
- اسماء الهی و جهان‌نگری عرفانی ۱۰۹

عوالم پنج‌گانه یا حضرات خمس ۱۱۱

فصل پنجم: پیش درآمدی بر سلوک عرفانی

مقدمه ۱۱۷

سیر روحانی و سلوک معنوی در نگاهی کلی ۱۱۸

جایگاه محبت و عشق در سلوک الی الله ۱۲۱

حجاب‌های پیش روی سالک ۱۲۸

حجاب خودبینی و خودخواهی ۱۳۱

حجاب علم ۱۳۲

حجاب انکار مقامات ۱۳۶

ضرورت توجه به منازل و مقامات پیش رو ۱۳۸

شماره منازل و مقامات ۱۳۹

اسفار اربعه یا سفرهای چهارگانه ۱۴۲

سفر اول ۱۴۵

سفر دوم ۱۴۸

سفر سوم ۱۵۰

سفر چهارم ۱۵۲

نکاتی درباره مقامات و منازل ۱۵۳

نگاه ویژه امام خمینی به مقامات ۱۵۵

۱- توجه به اصل‌ها و ریشه‌ها ۱۶۰

۲- توجه ویژه به یک اصل به جای اصول مختلف ۱۶۳

۱۶۵	گام‌های نخستین سلوک (بدایات)
۱۶۷	پیش از سلوک
۱۶۸	یقظه؛ نخستین گام یا مقدمه سلوک
۱۶۹	تفکر
۱۷۱	توبه
۱۷۲	عزم
۱۷۵	دستورهای سه گانه
۱۷۵	مشارطه
۱۷۶	مراقبه
۱۷۷	محاسبه
۱۸۱	کتاب‌نامه

مقدمه ناشر

علوم اسلامی از یک منظر به علوم عقلی و علوم نقلی تقسیم می‌شوند. چنان‌که، عالمان اسلامی نیز عموماً یا متخصص در علوم عقلی بودند و یا متبحر در دانش‌های نقلی؛ و البته در این میان کسانی یافت می‌شوند که جامع علوم عقلی و علوم نقلی هستند. امام خمینی (س) از جمله عالمانی است که به شهادت آثار علمی برجای مانده از ایشان و نیز شاگردان برجسته و بسیاری که تربیت کرده؛ به حق «جامع معقول و منقول» بوده است.

از جمله آثار تألیفی ایشان در زمینه عرفان اسلامی می‌توان «شرح دعای سحر»، «مصباح الهدایة إلی الخلافة والولاية» و «تعلیقه بر شرح فصوص الحکم و مصباح الانس» را نام برد که مطالعه و بررسی آن جایگاه علمی مؤلف را نشان می‌دهد.

«نگاهی به اندیشه عرفانی امام خمینی» کتابی است که پژوهشگر ارجمند جناب حجت الاسلام والمسلمین دکتر رضا حسینی فر، با شوق

ب □ نگاهی به اندیشه عرفانی امام خمینی(س)

فراوان و همت بلند موفق به انجام آن شده است. طرح مسائل و موضوعات عرفانی و بررسی آنها بر اساس مبانی و نظریات حضرت امام، کاری است که نویسنده محترم درصدد انجام آن برآمده است. با تشکر از ایشان، این اثر ارزشمند را به علاقه‌مندان مسائل عرفانی و اندیشه‌های امام خمینی(س) تقدیم می‌داریم.

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س)

دفتر قم

www.ketab.ir

مقدمه مؤلف

آنچه پیش رو است، با این انگاره سامان یافت که به یمن نامی آشنا و گمنام که بر تارک این کتاب می‌درخشد، از بنیادی‌ترین مبانی شخصیتی اعجاب‌برانگیز سخن گوید. کسی که در جامعیت شگرفش، در میان غیر معصومان نظیری نداشت؛ با این وجود در ارزیابی و باور خویش، هیچ و کمتر از هیچ بود و تمام امیدش، نظری و غمزه‌ای از دوست:

نیستم نیست، که هستی همه در نیستی است

هیچم و هیچ که در هیچ نظر فرمایی

عساکف درگه آن پرده نشینم شب و روز

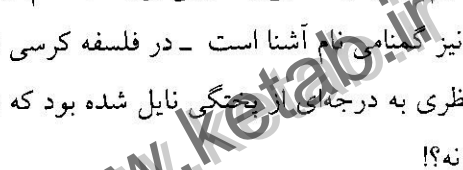
تا به یک غمزه او قطره شود دریایی

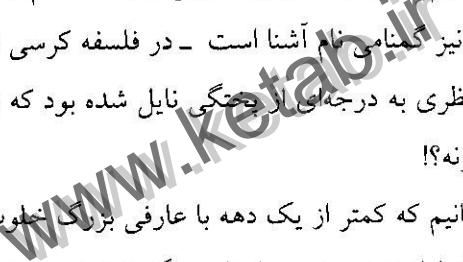
امام خمینی اگرچه در فقه، فقیهانه، در اصول، اصولی مسلک، در فلسفه، فیلسوفانه، در ادبیات، ادیبانه، در سیاست، سیاستمدارانه و ... پای در عرصه گذاشت؛ اما به باور اهل نظر، بنیادی‌ترین وجهه ایشان که سنگ بنای نگاه نافذ هستی‌شناسانه او را رقم زد و تمام داشته‌هایش را متأثر ساخت، عرفان او بود؛ اما دریغ که عرفان او گمنام‌تر از همه

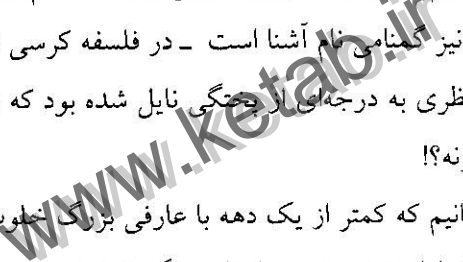
د □ نگاهی به اندیشه عرفانی امام خمینی(س)

ساحت‌های او است: هم از آن جهت که خود او چنین می‌خواست؛ و هم این‌که کسانی از همان جوانی او و بعدها در میان‌سال‌ی و حتی - با تأسف - در زمان مرجعیت و رهبری وی، عرفان ناب او را بر نمی‌تافتند؛ دیگر این‌که ما به توفیق «تشنگی عرفانی» نایل نشده‌ایم تا مشتاقانه به زلال عرفان او هجوم آریم و سیراب شویم.

باید اعتراف کنیم که او را نمی‌شناسیم:

می‌دانیم از نوجوانی در کار سلوک بود، اما با کدام استاد و برنامه؟ می‌دانیم پیش از آشنایی با عارفی بزرگ به نام آیت الله شاه آبادی - که او نیز کهنامی نام آشنا است - در فلسفه کرسی تدریس داشت و در عرفان نظری به درجه‌های نایل شده بود که دست به تألیف برد؛ اما چگونه؟! 

می‌دانیم که کمتر از یک دهه با عارفی بزرگ خلوت‌ها داشت و بعدها مستانه از ارادت خویش به استاد می‌گفت؛ اما در خلوت آنها چه گذشته بود؟! 

می‌دانیم که به ناگاه او را تنها فقیه و اصولی و بعدها مرجع و سیاستمدار و تبعیدی و رهبر انقلابی بزرگ می‌یابیم و از آن جوشش شراب ناب و مست‌کننده عرفان او، به صراحت دهه سوم حیاتشان اثری نمی‌بینیم؛ اما چرا؟! 

شنیده‌ایم که عارفانی بزرگ، به مدد نفس قدسی خویش و به مظهریت اسم شریف «یا محول» گاه مستعدانی را به ناگاه متحول، بلکه

سالک و عارف کرده‌اند؛ و در مورد این بزرگ‌مرد، آنچه می‌بینیم این‌که به یک نفس مسیحایی او، صدها هزار، بل بیش از این، سالک و عارف بی‌ادعا و گمنام رخ می‌نماید و راه صد ساله آنان، به شبی پیموده می‌شود؛ اما چه سان؟!

شنیده‌ایم که عارفان بسیاری گمنام آمده و رفته‌اند و خود نیز خواهان همین گمنامی بوده‌اند، که «اولیائی تحت قبای لا یعرفهم غیری»؛ اما در حیرتیم که کسی که جهانی - دوست و دشمن - را خیره خویش ساخته بود، چگونه توانست تا این حد بنیادی‌ترین وجهه خویش را حتی از نزدیک‌ترین کسانی مخفی سازد؟! حیرت اندر حیرتم آمد پدید!

باید اعتراف کنم پس از سال‌ها تروق نوشته‌های او، تحقیق پیرامون آثار او، تحصیل در رشته‌ای به نام او و سرانجام تألیف نوشته‌هایی درباره او، اینک که این نوشته به پایان آمد و این چند سطر بهانه ختام شد، چیزی جز اظهار عجز و شگفتی برای گفتن ندارم؛ باید صادقانه بگویم، «من او را نمی‌شناسم!»

و چه عجب! که او به راستی «روح الله» بود و «روح از عالم امر است و جز اندکی از دانش» بهره ما نشده است.

همان بهتر که کلام او را بنویسیم که: «سلام بر بندگان خداوند که بی نام و نشانند».

بر او و بر همه یاران شهیدش سلام و صلوات

رضا حسینی فر